

Doetinchem

Het schandaal, het opvoedingsgesticht en de schoolsport

In Doetinchem, de centrumgemeente van de Achterhoek, is door een vergissingsbombardement van de Engelsen in maart 1945 een belangrijk deel van de historische gebouwen vernietigd. De middeleeuwse Sint-Catherina kerk is na de oorlog herbouwd. Het klassieke gebouw van het plaatselijk gymnasium overleefde het bombardement, maar is in 1968 toch gesloopt. Met de nieuwbouw in het centrum is geprobeerd de façade van dat gebouw na te bootsen. Het gymnasium vormde in 1904 het middelpunt van het beruchte 'schandaal van Doetinchem' met in de hoofdrol de leraar klassieke talen en dichter Johan Andreas Dèr Mouw (1863-1919). Het jongensinternaat Ruimzicht, dat ook een rol in het drama speelde, is nu een luxe hotel en restaurant. Dit internaat was oorspronkelijk opgezet door de Friese dominee Jan van Dijk (1830-1909), die jongens van eenvoudige komaf een kans wilde geven om hoger op te komen. Rond Doetinchem vinden we nu nog een aantal door hem gestichte zondagsschooltjes waar deze leerlingen als wederdienst les gaven. Aan de noordrand van Doetinchem lag het Rijksopvoedingsgesticht, De Kruisberg. Aan het hoofd van het gesticht stond lange tijd de Groningse onderwijzer en pedagoog Jan Klootsema (1867-1926). De wandeling begint in het centrum waar oorspronkelijk het gymnasium stond, gaat via het voormalig jongensinternaat en het opvoedingsgesticht naar het Natuurpark Overstegen en vervolgens door landelijk gebied naar een van de voormalige zondagsscholen. Via het natuurreservaat De Zumpe lopen we terug naar de stad.

Routebeschrijving

1. We beginnen bij het gebouw van het oude postkantoor in de Burgemeester van Nispenstraat, waar nu het Stadsmuseum gevestigd is. Het museum heeft een aardige themazaal 'Het Schoolklasje' dat herinnert aan het onderwijs in vroeger tijden. Schuin tegenover het museum is de gevel van het vroegere gymnasium nagebouwd.

Het examenschandaal van Doetinchem

Vanaf ongeveer 1600 was in Doetinchem een Latijnse school gevestigd in de Sint-Catharinakerk waar de leerlingen werden opgeleid voor de universiteit. Hun aantal bedroeg nooit meer dan vijftien leerlingen tot de rechtzinnige dominee Van Dijk en burgemeester Jonkheer Van Nispen zich tot het uiterste inspanden om een volwaardig gymnasium te verkrijgen. De dominee deed een belangrijke duit in het zakje door het christelijk jongensinternaat Ruimzicht op te richten, waar de begaafde jongens van eenvoudige komaf vanaf twaalf jaar kost en inwoning kregen om op het gymnasium in de stad de lessen te volgen. Rond 1900 ging het hardnekkige gerucht dat de school knoeide met examens. De jongens van het christelijk internaat zouden bevoordeeld worden door een al te soepele becijfering en zelfs inzage in de examenopgaven. In 1904 kwam het tot een botsing tussen de rector en de leraar klassieke talen Dèr Mouw. De laatstgenoemde beschuldigde de rector en andere leraren van gesjoemel met de examens. De rector sloeg hard terug. Hij sprak zijn afkeur uit over het gedrag van Dèr Mouw: hij zou

homoseksueel zijn en een oogje hebben op zijn zoon. Geheel overstuur verliet Dèr Mouw de school en deed tweemaal een poging tot zelfmoord. De zaak werd in de plaatselijke gemeenteraad aanhangig gemaakt. Een raadscommissie bracht een rapport uit, dat in alle boekwinkels te koop lag en waarvan de opbrengst naar 'de armen van de stad Doetinchem' zou gaan. De commissie wilde het ontslag van de rector en andere 'schuldigen'. In de gemeenteraad draaide het erop uit dat juist Dèr Mouw werd ontslagen. Toen hij ook nog eens door de rechtbank werd veroordeeld wegens het beledigen van de rector, ontvluchtte hij het stadje en ging hij later als filosoof-dichter Adwaita door het leven.

2. We lopen de Burgemeester van Nispenstraat uit, waar ds. Van Dijk in 1865 de eerste christelijke lagere school in de Achterhoek stichtte (de eerste steen is nog te zien op de zijgevel van de pastorie op nummer 19). Aan het eind slaan we rechtsaf de Hofstraat in. In de bocht van de straat steken we schuin links over naar de Ds. van Dijkweg. Deze straat lopen we geheel uit. Op nummer 37 woonde Dèr Mouw tot hij de stad ontvluchtte.
3. Aan het einde steken we bij de kruising met de J.F. Kennedylaan schuin links over en lopen langs de weg en nemen even verderop bij een bankje en een afvalbak het paadje rechtsaf naar Villa Ruimzicht, het oude jongensinternaat.

Het jongensinternaat Ruimzicht

Villa Ruimzicht werd oorspronkelijk in 1853 gebouwd als een klein boerenlandhuis. Het kwam in 1868 in het bezit van ds. Van Dijk die er een internaat in vestigde om zijn kerk aan dominees te helpen die zijn rechtzinnige opvattingen van het protestantisme deelden. Vanwege het groeiend aantal jongens werd het uitgebreid en kreeg het in 1885 zijn huidige vorm. Tot 1952 bleef het een internaat, tot de gemeente er in 1954 het plaatselijk lyceum in vestigde. Toen dat lyceum uit zijn voegen groeide, werd ernaast een moderne nieuwe school gebouwd naar het ontwerp van de bekende architect Gerrit Rietveld (1888-1954) en daarom het Rietveldlyceum heet.

Van Dijk woonde niet zelf op het internaat en gaf twee oudere jongens (mentoren) de dagelijkse leiding. Een inwonend echtpaar zorgde voor de huishouding. Van Dijk hield wel nauwgezet controle op het gedrag en de uitlatingen van de jongens (de 'Dijkianen'). Wie niet aan hem gehoorzaamde, werd weggestuurd. Elke avond kwam een van de mentoren naar de pastorie van de dominee en zwaaide met een lamp dat alles in orde was.

4. Na de bezichtiging van de tuin en eventueel het gebouw, gaan we rechtsom het gebouw, lopen door en zien de achterkant van het Rietveldlyceum en lopen naar de voorkant aan de Kruisbergseweg.

Schoolsport tegen de stroom in

In 1959 werd Jan Kloen de gymnastiekleraar van het lyceum (huidige Rietveldlyceum). Hij was tegen de wil van zijn ouders gymnastiekleraar geworden en had zijn eigen studie betaald. Spel en sport moesten volgens hem niet agressief zijn. Om ruw spel en onsportief gedrag te voorkomen en leerlingen respect bij te brengen voor de tegenstanders, introduceerde hij daarom allerlei niet-agressieve spelen, zoals krachtbal en frisbee.

Hij werd door de gemeente Doetinchem gevraagd om de organisatie van de schoolsport voor het basis- en voortgezet onderwijs in de gemeente op zich te nemen. In 1960 organiseerde hij de eerste handbal- en volleybaltoernooien, in een onverwarmde markthal met een betonnen vloer. Dat was het begin van de nationale en ook internationale schoolsport. Uit de toernooien in Doetinchem ontstonden nationale kampioenschappen die Kloen coördineerde. Dat was tegen het zere been van enkele sportkoepels, waaronder de Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB). De KNVB was bang voor concurrentie en de macht van de scholen. Toch zette Kloen door. In 1996 nam hij afscheid van zijn school, waar hij nog jaarlijks met een trofee geëerd wordt.

5. Na de school vervolgen we de Kruisbergseweg. Bij de afslag naar de nachtingang van het Slingeland Ziekenhuis gaan we linksaf de Kelderlaan in. We kiezen het pad naast de laan. Aan het einde daarvan ligt het Kasteel De Kelder, dat oorspronkelijk Havezate Hagen heette naar de familie die daar woonde. Voor het kasteel slaan we rechtsaf. Deze laan lopen we uit tot het onverharde pad overgaat in een klinkerweg. Daar gaan we rechtdoor en waar dit laantje overgaat in een voetpad met fietspad volgen we het voetpad. Na de bushalte slaan we linksaf en ter hoogte van nummer 134 nemen we het voetpad linksaf. Bij de eerste mogelijkheid slaan we rechtsaf en komen we uit bij het gebouw van het voormalige Rijksopvoedingsgesticht waar Jan Klootsema in 1905 als directeur werd aangesteld, een functie die hij tot zijn dood in 1926 zou vervullen.

Klootsema en de heropvoeding van jonge crimineeltjes

Het Rijksopvoedingsgesticht 'De Kruisberg' te Doetinchem is tussen 1863 en 1865 gebouwd op het gelijknamige buitengoed, als vervanger voor de strafgevangenis voor jeugdige veroordeelden te Rotterdam. Toen Klootsema zijn werk in Doetinchem begon, was de opvoeding van kinderen met een criminele aanleg nog op militaire leest geschoeid. Door een strakke disciplinerende moest hen eerbied voor gezag worden ingeprent. Klootsema beschouwde deze jonge crimineeltjes als 'milde kinderen', die door een pedagogische therapie opgevoed konden worden tot goede burgers. Zijn opvattingen sloten nauw aan bij de nieuwe wind die na 1900 op veel plekken in het onderwijs en opvoeding ging waaien. De gedachte was dat in het algemeen aan 'moeilijk opvoedbare' kinderen goed leidinggegeven moest worden zonder het 'oude repressieve systeem' met allerlei straffen. Tegenover hun aangeboren en vroeg ontwikkelde 'slechte' aard was straffend optreden zinloos. Deze kinderen moest geleerd worden hun 'bedorven' eigenschappen te herkennen, om ze vervolgens te leren onderdrukken. Het geweten werd volgens Klootsema ontwikkeld door een jarenlang verblijf binnen een inrichting met een vaste structuur van dagelijkse ritmes: onderwijs, vakscholing en nuttige vrijetijdsbesteding.

6. Bij het einde van het gebouw aan de Kruisbergseweg slaan we linksaf (over een laag ijzeren hekje) om bij de hoofdingang aan de Klootsemastraat te komen. Daar slaan we rechtsaf en gaan aan het eind weer rechtsaf. Op de Kruisbergseweg slaan we linksaf om bij de eerste gelegenheid rechtsaf te slaan (Bezelhorstweg). Deze weg vervolgen wij na de kruising met een brede autoweg tot een afslag naar rechts (na een boerderij aan de linkerkant op de nummers 23/25). Via dit rode geasfalteerde slingerende pad komen we uit op de Bonifatiusstraat. We blijven steeds rechtdoor lopen (ook na de brede Grevengoedlaan) tot we op een geasfalteerd pad het park in kunnen lopen. We blijven op dit pad lopen en houden links aan. We steken weer de Grevengoedlaan over en gaan nog steeds rechtdoor. Aan het eind rechtsaf over een fietspad langs een asfaltweg. Al snel zien we een aantal sportvelden aan de linkerkant. Na de sportvelden steken we schuin over naar een houten klaphek met picknickbank erachter, Natuurpark Overstegen. Na het hek vervolgen we het onverharde pad tot aan de Bilderdijkstraat.

7. Daar steken we over, gaan even naar rechts, en vervolgen het pad weer. Op dit pad door het Natuurpark Overstegen lopen we steeds rechtuit en negeren alle afslagen tot we bij een school voor Speciaal Basisonderwijs uitkomen. We slaan schuin links het voetpad in vlak voor het gebouw met blauwe panelen. Na het bruggetje over de vijver slaan we rechtsaf tot we bij de Boddens Hosangstraat komen. Die straat steken we over en slaan direct na het hek en wildrooster rechtsaf. Bij de eerste afslag gaan we linksaf. Dit pad volgen we met de beek aan de rechterhand die we oversteken bij het tweede bruggetje. Aan de overkant slaan we direct linksaf. Aan het eind (bij een bruggetje aan onze linkerhand) slaan we rechtsaf. Dit pad komt uit op een fietspad naast een brede autoweg. We gaan even naar links en steken bij de verkeerslichten naar rechts de Varsseveldseweg over. Aan de overkant steken we direct weer naar links over om het fietspad naast de Varsseveldseweg in te gaan. We blijven op het fietspad en lopen langs de Benninkmolen.
8. Bij de eerste afslag rechts (Ellegoorsstraat) lopen we door tot we bij een hek schuin rechtsaf het pad door de beeldentuin Van Keurentjes in lopen. Aan het eind van de beeldentuin slaan we rechtsaf de Kommendijk in. Deze straat, die een bocht naar links maakt, volgen we tot we na het grondbedrijf G.W. Bulten op een driesprong van zandwegen rechtsaf slaan langs het hek van de natuurbegraafplaats Slangenburg. Aan het einde van de weg komen we uit op een verharde weg. Daar slaan we rechtsaf en buigen met de bocht naar links tot we aan het eind een van de zondagsschooltjes van ds. Van Dijk zien, dat nu ingericht is als museum.

De zondagsscholen van dominee Van Dijk

Zondagscholen in Nederland ontstonden op initiatief van bekende christelijke filantropen (zoals de adellijke minister-president baron Aeneas Mackay) of protestantse gemeenten om kinderen van arme ouders in aanraking te brengen met het christelijk geloof. De school op de Goorstraat is rond 1900 door ds. Van Dijk zelf gesticht, nadat de grondeigenaar Bulten het terreintje had geschonken. Het schooltje is geheel gerestaureerd en binnen kunnen we zien hoe zo'n lokaal er vroeger heeft uitgezien, compleet met kaart en harmonium (het gebouwtje is overdag open om te bezichtigen). Van Dijk kreeg van diverse boeren een stukje land en door middel van collectes werd vervolgens geld bijeengebracht voor de bouw van een zondagsschool. De dominee ging daarbij voortvarend te werk en in 1890 waren alleen al in de omgeving van Doetinchem negen schooltjes. In 1894 richtte hij de Nederlandse Zondagsschool-Vereniging ('Josia') op die op haar hoogtepunt in 1934 elf schooltjes onder haar vleugels had met ongeveer 500 leerlingen. De jongens op Ruimzicht werden ingeschakeld op zondagmorgen les te geven, vooral in Bijbelkennis en Bijbelse geschiedenis.

9. Bij het zondagsschooltje slaan we rechtsaf en lopen de Goorstraat uit tot we op de Ellegoorsestraat uitkomen waar we linksaf slaan. Voor een bruggetje met een rood-wit ijzeren leuning slaan we rechtsaf een pad in het weiland in (let op: in dit natuurreservaat kunnen de paden modderig en moeilijk te vinden zijn). Dit pad langs de Slingebeek lopen we geheel af tot we de beek links kunnen oversteken. Daar vervolgen we het pad aan de andere kant en slaan bij de eerste gelegenheid linksaf. We houden een greppel aan onze rechterhand. Bij de splitsing houden we links aan tot we rechtsaf over de sloot kunnen. Ter hoogte van een boerderij buigen we met het pad mee naar links en komen uit op een fiets- en wandelpad. Daar slaan we rechtsaf. We lopen langs de boerderij de Vossenstraat in. Deze straat lopen we geheel uit tot de Oostelijke Randweg. Deze weg

steken we over en vervolgen onze weg tot we op de Van Hogendorpstraat uitkomen. Deze lopen we uit tot we bij de eerste afslag rechts de Heemskerklaan ingaan en bij de kruising slaan we linksaf de Van Limburg Stirumlaan in. Na huisnummer 12 houden we links aan, nog steeds de Van Limburg Stirumlaan. Aan het einde van deze laan steken we de brede J.F. Kennedylaan over. Daar gaan we rechtdoor door de Meestersstraat en vervolgens rechtdoor de Kalverstraat in. Aan het eind slaan we rechtsaf de Markthalstraat in en aan het eind op de T-splitsing slaan we linksaf. Aan onze rechterkant passeren we de Veemarkt. Aan het einde komen we uit op de Raadhuisstraat. Daar slaan linksaf om vervolgens rechtsaf de Plantsoenstraat in te gaan. Deze lopen we geheel uit en zien links de toren van de Sint-Catharinakerk. Aan het eind slaan we rechtsaf en na de bocht komen we linksaf uit bij de Burgemeester Van Nispenstraat, het beginpunt van de wandeling.

Deze wandeling staat in de wandelgids 'Op schoolreisje'. In deze gids staat onderwijshistorische informatie die de wandeling nog interessanter maakt. De gids is verschenen bij uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig, www.gegarandeerdonregelmatig.nl

4 **Neem een abonnement!**
Meer dan 1500 wandelkaarten

voor slechts
€ 13,50